

HERMANN HESSE

2. 7. 1877 – 9. 8. 1962

„Život každého člověka je cestou k sobě samému.“ (Hermann Hesse)

Německý spisovatel Hermann Hesse se narodil 2. července 1877 v městečku Calw ve Württembersku. Pocházel z protestantské, pietisticky silně orientované rodiny, pro niž bylo charakteristické silné morální cítění a neustálá konfrontace s vlastním svědomím. Dědeček z matčiny strany, dr. Hermann Gundert, působil řadu let jako misionář v Indii. Kromě hlavních jazyků evropských ovládal též řadu jazyků asijských a byl ceněn jako velký znalec sanskrtu. V Indii se oženil s francouzskou Švýcarkou, která se až do vysokého věku nenaučila dobře německy. Hermannova matka se narodila a vyrostla v Indii, kde po boku svých rodičů pracovala jako vychovatelka v misijních školách. Po smrti svého prvního muže (rovněž misionáře) se s rodiči vrátila do Evropy. V Calwu pomáhala otci s literárními pracemi spojenými s misijní propagandou a seznámila se tam s mladým misionářským kazatelem Johannesem Hessem. Ten se narodil jako poddaný ruského cara ve Weissensteinu v Estonsku, kde jeho otec působil jako lékař. Johannes se po absolvování střední školy v Tallinu rozhodl pro misionářskou dráhu. Vystudoval seminář v Basileji a poté působil tři roky v Indii. Kvůli zdravotním problémům se musel vrátit do Evropy. Usadil se v Německu v Calwu, kde byl přidělen za pomocníka dr. Gunderta, s jehož dcerou se v roce 1874 oženil.

Hermann Hesse strávil první školní léta v Basileji (kde rodina v letech 1881–1886 žila) a v Calwu; byl dobrým žákem. Rodiče předpokládali, že bude pokračovat v rodinné tradici a bude z něho protestantský teolog. V září roku 1891 Hermann vstoupil do evangelického teologického semináře v Maulbronn. S pietistickou vírou svých rodičů se však neztotožnil. Již tehdy mu bylo naprosto jasné, že nechce být ničím jiným než básníkem. Z maulbronnského semináře Hermann po sedmi měsících utekl. Rodiče ho dali do psychiatrické léčebny v Bad Bollu, kde se v červnu 1892 pokusil o sebevraždu zastřelením revolverem. Byl převezen do nervového sanatoria ve Stettenu u Stuttgartu, kde strávil několik měsíců. Na podzim 1892 začal studovat na gymnáziu v Cannstattu, kde vydržel něco málo přes jeden rok.

Rodiče se nakonec smířili s tím, že syn v rodinné tradici pokračovat nebude. Dali ho do učení k malému knihkupci v Esslingenu, odkud však už po 3 dnech utekl. Hermann se pak stal zámečnickým učněm v Calwu v továrně na věžní hodiny. Na podzim roku 1895 nastoupil jako učně do starého solidního knihkupectví v Tübingenu, jehož hlavními zákazníky byli studenti a profesori, zejména teologové a filologové. Tam strávil tříletou učební dobu a další rok pracoval jako nejmladší příručí. V Tübingenu hodně četl, studoval literaturu, filozofii, dějiny evropské a orientální kultury a začal také publikovat v časopisech. Roku 1899 vydal vlastním nákladem svazek básní *Romantische Lieder* (*Romantické písně*).

V září 1899 odešel Hermann Hesse do Basileje, kde pracoval nejprve jako knihkupecký příručí, později jako antikvář. V Basileji se stýkal s místní „bohémou“, malíři a hudebníky. Psal básně, ve kterých zaznívají módní dekadentní tóny, přesycenost životem a uměním. Publikoval povídky, psal články a recenze knih pro Allgemeine Schweizer Zeitung. Jeho texty se objevily i v pražských novinách Prager Tagblatt. V roce 1902 vyšla sbírka **Gedichte** (Básně). Hesse ji věnoval matce, která však krátce před vydáním svazku zemřela. V roce 1904 byly vydány biografické eseje **Boccaccio** a **František z Assisi**.

První větší Hessovou literární prací je román **Petr Camenzind**, který vyšel v roce 1903 časopisecky a v roce 1904 knižně. Román vypráví melancholický příběh nadaného umělce z prostých poměrů, který se po odmítnutí měšťáckou společností rezignovaně vrací do rodné vsi a dospívá ke skeptickému postoji v otázce existence umělce v současném světě. Román měl velký úspěch a umožnil Hessemu zanechat práce v knihkupectví a působit jako spisovatel na volné noze. V jednom z vlastních životopisů o tom Hesse později napsal: „*Tak jsem po mnoha bojích a otřesech dosáhl svého cíle: jakkoliv se to zdálo nemožné, stal jsem se přece jen básníkem a ten dlouhý a urputný boj se světem jsem vyhrál.*“

V roce 1904 se Hermann Hesse oženil s o devět let starší Mariou Bernoulli, první švýcarskou profesionální fotografkou a výbornou pianistkou. Manželé se odstěhovali do malé odlehlé vsi Gaienhofen u Bodamského jezera, kde žili 8 let. Zde se jim narodili 3 synové – Bruno (1905), Heiner (1909) a Martin (1911).

V době, kdy žil v Gaienhofenu, se Hesse dočkal mnoha úspěchů a dostalo se mu všeobecného uznání. V roce 1906 vyšla povídka **Obrácení Casanovy**. Ve stejném roce byl vydán román **Pod koly**. Jde o tragédii hochy, který neměl dost síly k tomu, aby se vzepřel teologické dráze, kterou mu otec a učitelé chtěli vnutit. Autor zde shrnul traumata svého dětství a puberty a popsal vlastní zkušenosti ze studií, hlavně z maulbronnského kláštera. V roce 1907 vychází povídkový soubor **Tento svět**. Román **Gertruda** z roku 1910 líčí nešťastný osud tělesně postiženého hudebního skladatele. Dílo je založeno na myšlence, že mezi životem a uměním je nepřímá úměra a že tvůrčí síla umělce musí být zaplácena ztrátou osobního štěstí, lásky, tepla lidských vztahů. Pocit slabosti a bezmoci umělce je pro Hesseho typickým problémem doby. **Otec Matthias** (1910) pojednává o mnichovi, který vede dvojaký život, touží po svobodě a nesvědčí mu asketický způsob života. Povídka je prodchnuta shovívavým pohledem na mnichovo teologické pokrytectví. Hesse psal také pravidelné literární recenze do různých novin a časopisů (např. Münchner Zeitung, Württemberger Zeitung, Simplicissimus) a byl spoluvydavatelem liberálního časopisu März.

V roce 1911 Hesse podnikl s přítelem, malířem Hansem Sturzeneggerem, cestu do Zadní Indie a Indonésie. Po půl roce se však vrátil zklamán. Bída a utrpení, které na této cestě viděl, ostře kontrastovaly s ušlechtilostí indického kulturního odkazu, jak jej poznal doma z knih a rodinných

vyprávění. Uvědomil si, že je jako člověk Západu jiný a že pro něj pověstné „světlo z Východu“ není řešením, neboť ho musí hledat v sobě. K východním filozofiím však i nadále přistupoval s úctou.

V roce 1912 opustil Hesse s rodinou Německo a přestěhoval se do Bernu. V roce 1913 vydal časopisecky a o rok později knižně román *Panský dům*. Dílo pojednává o krizi manželství a osobního života malíře Johanna Veragutha, jež je příčinou jeho krize umělecké. V roce 1915 byl vydán *Knulp* s podtitulem *Tři události z Knulpova života*. Jde o povídkový triptych ze života tuláka Knulpa, který byl časopisecky částečně otištěn již v roce 1908. Tři příběhy zachycují etapy životní cesty sympatického tuláka a svérázného mudrce. Vřelým vztahem k přírodě a lidem si Knulp vytváří z každého dne svátek a lidem rozdává radost. Na konci svého putování se v pochybách zamýšlí nad vlastním životem, poznává, že naplnil svůj úkol vnášet útěchu do života ostatních lidí. V postavě Knulpa Hesse prezentoval jeden z modelů chování a postojů a ukázal, že důležitá není vnější forma bytí, ale opravdovost, s níž se člověk staví k sobě a ke světu.

Vypuknutí první světové války znamenalo pro Hesseho otřes a uvrhlo ho do občansky svízelné situace i rozporů svědomí. Žil ve Švýcarsku, ale byl stále německým občanem. Nesdílel však ideje vilémovské říše a neměl k ní žádnou vlastenecky-citovou vazbu. Na rozdíl od mnoha jiných německých intelektuálů a umělců nepropadl válečnému nadšení. V listopadu 1914 vyšel v *Neue Zürcher Zeitung* Hessův článek *O Freunde, nicht diese Töne!* (*Ó bratři, pryč s tóny těmi!*), v němž apeloval na intelektuály, aby se povznesli nad nacionalismus a válečné běsnění. Německý tisk proti Hessovi rozpoutal hysterickou kampaň jako proti zrádci, lumpovi bez vlasti a přesvědčení. Nenávistná kampaň Hesseho hluboce zasáhla a nadlouho ovlivnila jeho vztah k německému státu. Na obranu Hesseho se ozval Romain Rolland, jenž napsal, že Hesse je ze všech německých básníků jediný, „*kdo v této ďábelské válce zachoval postoj vpravdě goethovský*“.

Hesse s válkou nesouhlasil. Byl však stále německým občanem, a proto se v roce 1915 přihlásil jako dobrovolník u německého vyslanectví. Byl zařazen do oddělení péče o německé válečné zajatce. Tuto službu bral vážně a dost ho vyčerpávala. V roce 1916 se přidružily ještě problémy osobní. Hessemu zemřel otec, nejmladší syn Martin vážně onemocněl a vrcholila vleklá krize manželství. U manželky propukla schizofrenie a musela být hospitalizována na psychiatrické klinice (později byla hospitalizována doživotně). Děti se ujali přátelé rodiny. Hesse zůstal sám, v těžkých depresích, ke kterým měl sklon od útlého mládí. Nervově se zhroutil, a protože žádná léčba nezabírala, podrobil se psychoanalýze – absolvoval šedesát sezení u Jungova žáka Josefa Bernharda Langa. Langovi se podařilo částečně uvolnit skrytá napětí a hlubinné konflikty, které Hesseho trápily od dětství.

V roce 1919 vychází první Hessovo poválečné dílo – románová povídka *Demian*, kterou autor vydává pod pseudonymem Emil Sinclair. Dílo vzniklo pod vlivem Jungovy psychoanalýzy, Nietzscheho myšlenek a východní filozofie. Podává obraz dospívání na pozadí rozpadající se Evropy

v předvečer první světové války. Další vydanou knihou jsou *Pohádky* (1919), kde jsou zahrnuty pohádky, které vznikaly od roku 1912.

Na jaře roku 1919 Hesse opustil Bern a přestěhoval se sám, bez rodiny, do vesnice Montagnola u Luganského jezera v kantonu Ticino (německy Tessin) v jižní části Švýcarska. Věnoval se studiu indické a čínské filozofie (zejména taoismu) a také kreslení a malování. Kreslení se mu velice zalíbilo. Stal se z něho pilný a zručný krajinář a ilustroval také některé vlastní knihy. V roce 1920 se v Basileji konala první výstava jeho akvarelů. Ve stejném roce vyšlo *Putování* – „chvalozpěv na tessinskou krajinu“, proložený deseti básněmi. V autobiografickém díle *Klingsorovo poslední léto* (1920) se promítají reálné události a lidé z prvních měsíců pobytu v Montagnole. Jde o novelu o kráse, dobrotě a štěstí života a zároveň o umělectví jako možnosti a způsobu existence.

Hesseyovy psychické problémy nezmizely ani v Montagnole, proto v únoru až červenci 1921 podstoupil léčbu u samotného Carla Gustava Junga v Küsnachtu. Svou práci i své blízké pak začal přehodnocovat z hlediska Jungovy psychologie.

V roce 1922 vychází novela *Siddhártha* s podtitulem *Indická báseň*. Odehrává se ve starověké Indii za časů Buddhy. Jejím tématem je touha po duchovním životě a hledání autentické existence a identity vlastního já. Vypráví příběh bráhmanského syna Siddhárthy, jenž spolu se svým společníkem Góvindou opouští domov a vydává se na náročnou a strastiplnou cestu hledat své pravé já a osvětlení. Při tomto putování prochází řadou nenadálých změn a poznání.

Roku 1923 přijal Hermann Hesse švýcarské občanství. Po úředním rozvodu prvního manželství (v roce 1923) se roku 1924 oženil s mladou zpěvačkou Ruth Wenger, se kterou se seznámil brzy po přestěhování do Montagnoly. Manželství však trvalo jen krátce, po delší faktické rozluce došlo k úřednímu rozvodu v roce 1927.

V roce 1925 byl Hesse zvolen jako zahraniční člen do literární sekce Pruské akademie umění, ze které vystoupil v roce 1930. V roce 1925 vyšel *Lázeňský host*, jenž je záznamem Hesseho léčebného pobytu v Badenu u Curychu, kde si spisovatel léčil ischias, a rozbohem pacientových tělesných a duševních stavů. Roku 1926 vychází *Obrázková kniha*, která popisuje charakteristické detaily jednotlivých krajin, k nimž autor našel silný citový vztah. V díle *Cesta do Norimberka* (1927) líčí Hesse své dojmy a vnitřní rozpoložení během přednáškového turné v řadě jihoněmeckých měst, během něhož četl ze svých děl a diskutoval se čtenáři.

V roce 1927 vychází psychologicko-filozofický román *Stepní vlk*, jenž vznikl z Hesseho snahy vyrovnat se s dobou. Je postavený na autorových myšlenkách o rozpolcenosti lidské duše, o tom, že každý je „napůl vlkem“. Využívá motivu dvojnictví a rozpolcenosti osobnosti k hledání souladu mezi duchovním a pudovým životem, k řešení sváru mezi přírodou a civilizací, tradiční a moderní kulturou, jednotlivcem a společností. Román zobrazuje krizi stárnoucího spisovatele Harryho Hallera, jemuž se pro zvláštní povahu přezdívalo „stepní vlk“, a jeho vnitřní přerod. Řeší krizi člověka dvacátých let,

krizi, již vyvolala první světová válka otřesením víry v základní lidské hodnoty a navozením „neurózy generace“. Hesse hrdinu sleduje z mnoha úhlů a časových rovin, realistické vyprávění kombinuje se surrealistickou snovostí, exaktní esejistické úvahy s fantastickými vizemi.

Román *Narcis a Goldmund* (1930) představuje určitý návrat do novoromantické fáze. Má středověký námět a zabývá se harmonizací pudových a duchovních stránek lidské bytosti. Osou románu je příběh přátelství protikladných postav Narcise (myslitele, askety, představitele rozumu, morálky a vůle) a Goldmunda (umělce, erotika, postavy určované smysly a citem). V příběhu, pojatém jako podobenství autorova životního a uměleckého hledání, jsou stavěny proti sobě dva postoje k životu – etický a estetický.

V listopadu 1931 se Hermann Hesse oženil s o 12 let mladší historičkou umění Ninon Dolbin, která Hessovi psala jako jeho čtenářka už od svých 14 let. Ninon byla Hessovi intelektuálně rovnocennou partnerkou, byla i velkou oporou při přípravě rukopisů pro tisk, vyřizování korespondence a mnoha praktických věcí. Od třicátých let měl Hesse velké potíže se zrakem a Ninon mu pravidelně předčítala.

Hlavním tématem díla *Pout' do Země východní* (1932) je osamělost duchovního člověka v naší době. Líčí cestu tajemného bratrstva duchovní a umělecké elity všech dob a národů za mladostí duše a poezií života. *Malý svět* (1933) pojednává o tom, zda lze sladit osobní charakterové vlastnosti s možnostmi měšťanského životního stylu. *Kniha vyprávění* (1935) je souborem krátkých próz, povídek a legend, které pocházejí z let 1904–1907 a vycházely jednotlivě v různých časopisech.

V roce 1932 začal Hermann Hesse pracovat na svém stěžejním díle – kriticko-utopickém románu *Hra se skleněnými perlami*. Román byl vydán v roce 1943 ve Švýcarsku, neboť za druhé světové války byl Hesse jako autor v Německu nežádoucí. Hesse se zde zabývá svým stálým tématem – problémem duchovního života v moderní době. Líčí utopický budoucí svět, v němž se kulturní elita uzavře do vzdělané provincie Kastalie a pěstuje vědění i kulturu jako hru, navíc jako hru s nepravými, skleněnými perlami, tedy zcela sterilní. Tato hra však postrádá kontakty se skutečným životem, bez nichž ztrácí smysl a bez nichž nemůže existovat ani pravá duchovnost. Vyústění je optimistické: poslední „magister lidí“ opouští provincii, a ačkoliv hyne, ukazuje jedinou cestu pravé duchovnosti – cestu zpět k životu. Zmechanizovaný moderní život může být překonán jen zrozením nové, s životem spojené kultury jako syntézy duchovna, přírody a umění.

Roku 1934 se Hesse stal členem švýcarského Svazu spisovatelů, aby se uchránil před nacistickou kulturní politikou a mohl intervenovat za německé umělce emigranty. V roce 1935 nacisté označili Hesseho za zrádce německého národa. Ve válečném období byla nežádoucí i jeho tvorba, nebyl povolen ani dotisk jeho románů. Hesse proti nacistickému režimu sice veřejně nevystupoval, do protifašistického boje se aktivně nezapojoval, ale pomáhal židovským uprchlíkům a odmítl nechat

odstranit ze svých děl pasáže kritizující antisemitismus. Hesseho dílo v Německu bylo znovu vydáváno až po roce 1946.

Roku 1946 obdržel Hesse frankfurtskou Goetheho cenu a také Nobelovu cenu za literaturu „za jeho oduševnělou literární tvorbu, která svou odvahou a hloubkou současně představuje klasické humanistické ideály a vysoké stylistické hodnoty“. Roku 1955 autor obdržel Mírovou cenu německých knihkupců.

Po skončení druhé světové války psal Hesse jen básně a menší, většinou vzpomínkové prózy, jež vydával v řadě souborů, např. *Pozdní básně* (1946) a *Pozdní prózy* (1946). Vliv na to mělo jeho stále se zhoršující zdraví (pro nemoc nemohl osobně převzít ani Nobelovu cenu). Na žádost nakladatelství Suhrkamp pořídil Hesse definitivní autorský výbor z básní, který vyšel v roce 1961 pod názvem *Stupně*. Výbor obsahuje asi pětinu Hesseho básní (za autorova života jich vyšlo cca 1 400 v patnácti sbírkách).

Hermann Hesse zemřel na mozkovou mrtvici 9. srpna 1962 ve svém domě v Montagnole. Je pochován na hřbitově San Abbondio u Montagnoly.

Koncem padesátých let se zdálo, že Hesseho dílo z pohledu literární kritiky patří minulosti. Vzdušná vlna zájmu o jeho knihy přišla v 60. a 70. letech s generací beatníků a hippies, kteří v jeho díle nacházeli odkazy na vlastní životní postoje – skepsi k civilizaci, oceňování duchovních výsledků východních kultur, útek ze spořádané a povrchně sebejisté společnosti a hodnotu životní svobody, kterou jedinec tímto útekem získá. V USA se během několika let prodalo 15 milionů výtisků Hesseho knih (*Siddhártha*, *Stepní vlk*, *Demian*). V roce 1967 byla v Los Angeles založena rocková skupina Steppenwolf, jejíž jméno bylo inspirováno Hessovým románem *Stepní vlk*. V roce 1972 byla zfilmována novela *Siddhárta* (režie Conrad Rooks) a v roce 1974 *Stepní vlk* (režie Fred Haines, Max von Sydow v roli Harryho Hallera).

Hesseho dílo je projekcí jeho vlastního vnějšího i vnitřního života. Má výrazně humanistický ráz s apelem na hledání pravého smyslu života, svobody člověka, na odpor proti jakémukoliv útlaku. Četné autobiografické prvky ukazují autorovo hledačství a současně cestu k vyšším lidským hodnotám. Romány mají vysokou jazykovou, stylistickou a obsahovou úroveň. Hesse sám si však cenil více svých básní než románů. Vedle beletristické a básnické tvorby Hesse po dlouhá léta soustavně v denním tisku recenzoval současnou i starší německou i světovou literaturu, sám sebe nazýval „zastupujícím čtenářem miliónů“. Od čtenářů dostával Hermann Hesse velké množství dopisů, všechny četl a na značnou část odpovídal (za život údajně napsal okolo 35 tisíc dopisů).

(Zpracovala: Věra Slavičková)